

Tr n Th Đ là nhân vật tr c t c a tri u Tr n. Ông là công th n sáng p tri u Tr n và là ng i th c t n m quy n lãnh đ o đ t n c nh ng năm đ u tri u Tr n, kho ng g n 40 năm (1226-1264). S chép: "*Thái Tôn l y đ c thiên h đ u là m u s c c a Th Đ c , cho nên nhà n c ph i nh c y, quy n h n c vua*". (*)

Đ n th nhà Tr n Nam Đ nh

Tr n Th Đ cũng là nhân vật b các s th n th i phong ki n ch trách nhi u. D i ngòi bút c a h , Tr n Th Đ hi n ra nh m t quy n th n vô h c, có tài mà không có đ c, có công v i nhà Tr n, i có t i v i nhà Lý. Nh ng khi chép v i c "*Tr n Th Đ g t h t tôn th t nhà Lý*" trong Đ i Vi t s ký toàn th ; Ngô Sĩ Liên cũng chú trong ngo c đ n là "*v i c này ch a ch c đã có th c*".

Nhân dân i đánh giá ông v i cách nhìn khác quan đ m Nho giáo. Trong đ n th ông trên đ i Lim (Tiên S n, Hà B c) có hai câu đ i treo t tr c bàn th nh sau:

Công đáo vu kim, b t đán Tr n gia nh bách t i.
Lu n đ nh thiên c , k t i Nam thiên đ nh t l u.

(*Công đ c c a ông đ mãi đ n ngày nay, không ch bó h p trong hai trăm năm đ i nhà Tr n. Sau nghìn đ i, công lu n đã đ nh, ông đáng l i t vào b c th nh t đ i tr i Nam*). (**)

Tr n Th Đ sinh năm Giáp D n (1194) t làng L u Xá, huy n Ng Thiên, i Long H ng, nay là xã Canh Tân, huy n H ng Hà, t nh Thái Bình. T tiên ông v n n i đ i làm ngh đánh cá, t Yên Sinh (Đông Tri u, Qu ng Ninh) v vùng sông n c Hi n Khánh, T c M c ven b sông H ng (thu c t nh Nam Đ nh ngày nay), r i sang vùng Bát Xá - Tam Nông (tám làng Xá, ba làng Nông) c nh dòng sông Lu c. Đ n đ i thân ph c a Tr n Th Đ và nguyên t Tr n Lý c a nhà Tr n thì h Tr n tr nên giàu có, ng i t quanh vùng quy ph , "*...nhân có nh u ng i cũng n i lên làm g c*". Nh t là t

khi Tr n Lý có ng i con gái là Tr n Th Dung l y Hoàng Thái t S m (sau là vua Lý Hu Tông) thì thanh th càng i n. Tr n Th Đ cùng v i nh ng ng i con u tú khác c a h Tr n

s m tham gia lp các đ i h ng binh đi đánh đ p các th l c cát c khác, lúc đ u nh m khôi phục c c nghi p cho nhà Lý. Năm 1224, ông đ c nhà Lý phong làm Đ i n ti n ch huy s , qu n lý các đ o quân b o v kinh thành.

"Th Đ tuy không có h c v n, nh ng tài l c h n ng i, làm quan tr u Lý đ c m i ng i suy tôn".

Ông m t tháng Giêng năm Giáp Tý (1264), th 71 tu i. Lê Quý Đôn chép trong Ki n văn ti u l c: *"Tr n Th Đ sau khi ch t, chôn đ a ph n xã Phù Ng , hu n Ng Thiên, n i đ m có h đá, d i đá, chim đá và bình phong b ng đá, ch đ t y r ng đ n hai m u, cây c i um tùm. V t đ n, tr c v n li t vào h ng th ng đ ng, các quan ph , huy n, hu n, giáo đ n kính t "*

Tr n Th Đ là ng i có b n lĩnh và cá tính khác th ng. Ông x lý vi c gì cũng th ng th n, th ng quy t đoán theo ý chí c a mình, ít ch u đ cho tình c m sai khi n. Cu c đ i và s nghi p c a Tr n Th Đ g n li n v i nghi p đ c a h Tr n. Nh ng hi u qu l ch s nh ng vi c ông làm đã đ a n c nhà qua kh i cu c suy vong cu i tri u Lý và kh i đ ng nên th i đ i Đông A r c r nh ng chi n công oanh li t ch ng ngo i xâm và nh ng thành t u xây d ng đ t n c.

Cu i tri u Lý, chính quy n trung ng b t l c tr c cu c suy thoái v kinh t và h n lo n v chính tr . Thiên tai, m t mùa, đói kém x y ra liên ti p. Các th l c cát c n i lên kh p n i đánh gi t l n nhau, c p bóc b a b i. Ngoài biên thùy, Chiêm Thành và Chân L p th ng xuyên qu y phá. Đ qu c Mông C cũng đã tung vó ng a sang phía Đông đánh Kim, di t Tây H , chi m Tri u Tiên, chu n b xâm l c T ng và các n c phía Nam.

Trong lúc y, vua Lý Cao Tông v n m i mê rong ch i, say đ m thanh s c, thích xây d ng cung đ i n, đ n mi u, không thi t gì đ n chính s . Vua Lý Hu Tông thì nhu nh c, b nh ho n, năm Giáp Thân (1224) truy n ngôi cho con gái là Lý Chiêu Hoàng m i 6 tu i r i đi tu chùa Chân giáo.

Tr n Th Đ đ o di n cu c chính bi n tháng Ch p năm t D u (t c tháng 1-1226), x p đ t vi c Lý Chiêu Hoàng nh ng ngôi cho ch ng là Tr n C nh v i l i l trong chi u nh ng ngôi r ng: *"..Tr m là n chúa, tài đ c đ u thi u, không có ng i giúp đ , g c c p n i lên nh ong, gi th nào n i ngôi báu n ng n "*.

Làm cu c đ o chính thay đ i tri u đ i mà không x y ra đ máu và đ o l n l n trong n c, Tr n Th Đ t ra là m t nhà chính tr sáng su t, khôn khéo.

Ngay sau khi lên làm vua, Tr n Thái Tông phong Tr n Th Đ làm Qu c th ng ph n m gi m i vi c cai tr thiên h . Năm sau l i phong Tr n Th Đ làm thái s gi t t c vi c hành quân, đánh đ p trong n c. Ông là m t nhà lãnh đ o tài gi i và t n t y chăm lo vi c n c. Phàm công vi c gì làm cho đ nghi p Đông A v ng m nh, ông đ u c ng quy t làm b ng đ c. Năm 70 tu i, tr c lúc ch t 5 tháng, s còn chép vi c ông đi tu n vùng biên gi i L ng S n."Th Đ tuy làm đ đ ng mà phàm công vi c, không vi c gì không đ ý. Vì th đã giúp nên v ng nghi p, g đ c t ng đ t cho đ n lúc m t".

Ngay t nh ng năm đ u tri u Tr n, ông đã đánh đ p đ c các th l c cát c c các đ a ph ng và t ch c l i b máy hành chính t trung ng đ n c p xã. Ông đ t ra s tr ng t ch ghi chép danh sách dân gian trong xã, thôn, t quan văn, quan võ, binh lính, hoàng nam, trung lão, tàn t t, ng i ng c ... đ n m ch c h kh u trong n c. Có l n duy t đ nh h kh u, bà Linh T qu c m u mu n xin riêng cho m t ng i làm câu đ ng (m t ch c đ ch trong xã). Ông g t đ u, r i ghi tên h , tên quê quán. Khi xét đ n xã y, h i tên y đâu, ng i y m ng r ch y đ n. Tr n Th Đ nói: "Ng i vì có công chúa xin cho đ c làm câu đ ng, không th ví nh nh ng câu đ ng khác đ c, ph i ch t m t ngón chân đ phân b t". Ng i y kêu van xin thôi, h i lâu m i tha cho. T đ y không ai dám đ n thăm vì vi c riêng n a.

Ông đ cao t t ng pháp tr , đ nh ra lu t l , quy ch hành chính và g ng m u th c hi n. S còn chép chuy n Linh T qu c m u có l n ng i ki u đi qua ch th m c m b ng i quân hi u ngăn l i. V nhà bà khóc b o v i Tr n Th Đ r ng: "M này làm v ông mà b n quân hi u y khinh nh n nh th ". Th Đ gi n sai đi b t. Ng i quân hi u y ch c là ph i ch t. Khi đ n n i, Th Đ v n h i tr c m t, ng i quân hi u đem s th c tr l i. Th Đ nói: "Ng i ch c th p mà b t g phép n c nh th , ta còn trách gì n a". R i l y vàng l a th ng cho ng i y.

Là ng i có công đ ng n c, có tài tr n c, vua cũng ít khi dám trái ý. B y gi có ng i đàn h c ông, vào g p Thái Tông, khóc mà nói r ng: "B h tr th mà Th Đ quy n h n c vua, đ i v i xã đ c s ra sao?". Vua l p t c cùng ng i y đ n nhà Tr n Th Đ và nói l i chuy n đó. Tr n Th Đ tr l i: "Đúng nh l i ng i y đã nói", r i l y ti n l a th ng cho ng i y.

Tr n Thái Tông vì quý tr ng Th Đ nên mu n dùng anh ru t ông là An Qu c làm t t ng. Ông th ng th n nói v i vua: "*An Qu c là anh th n, n u là ng i h n thì th n nên ngh v c, n u cho th n là h n h n An Qu c thì không nên c An Qu c. N u anh em cùng là t t ng thì v c trong tr u đình s ra sao*".
Vua bèn thôi.

Trong cu c kháng chi n l n th nh t ch ng quân xâm l c Mông C , Tr n Th Đ có vai trò h t s c quan tr ng. Tháng 12 năm Đinh T (t c tháng 1-1258), quân Mông C , sau khi tiêu di t n c Đ i Lý (Vân Nam), đã ti n vào l u v c sông H ng. Th gi c r t m nh. Quân Đ i Vi t b đánh lui, vua Thái Tông ph i b Thăng Long rút xu ng phía nam. Vua ng thuy n nh đ n thuy n em ru t là Thái úy Tr n Nh t H o h i k . Nh t H o l y ngón tay ch m n c vi t hai ch "*Nh p T ng*

" m n thuy n, ý khuyên vua nên ch y sang nh v n c T ng. Vua bèn r i thuy n đ n h i Thái s Tr n Th Đ , Tr n Th Đ tr l i:

- *Đ u tôi ch a r i xu ng đ t, xin b h đ ng lo!*

Vào lúc gay go nh t c a cu c kháng chi n, câu tr l i danh thép y c a ông đã gi v ng đ c tình th n dám đánh và quy t th ng c a quân dân Đ i Vi t trong cu c ph n công quy t li t đánh vào Đông B Đ u ngày 29-1-1258, bu c đ ch ph i rút ch y v n c.

Tr n Th Đ x ng đáng đ c x p vào hàng nh ng nhân v t ki t xu t, đi đ u trong s nghi p đ ng n c và gi n c trong l ch s dân t c.